

Võrdlev konstitutsiooniõigus näitab riikide eripära

Lauri Mälksoo

Põhiseadused aitavad defineerida rahvuseid ja riike. Üks teadmiste valdkond, mis Eestis seejuures tähelepanu vajab, on võrdlev konstitutsiooniõigus ehk riigiõigus. Iga riik huvitub iseenda põhiseadusest ja konstitutsionalismist, aga olulisi asju tuleb välja ka võrdlustest.

Võrrelda saab kõigepealt iseenda „varasemate minadega“ – riigi kehtivat põhiseadust varasematega. Näiteks Eesti puhul saab võrrelda kehtivat, 1992. aasta põhiseadust (koos selle 2003. a täiendustega) 1920. aasta põhiseadusega, selle 1933. aasta muudatustega ja 1937. aasta põhiseadusega. Õigusteaduse gurmaanidele annavad huvitavat infot edasi ka Eesti jaoks okupatsioonivõimu, Nõukogude Liidu konstitutsioonid, selle nii 1936. aasta Stalini kui ka 1977. aasta Brežnevi versioonides.

Võrdlev konstitutsiooniõigus näitab meile seda, et igal rahval ja riigil on oma lugu. Näiteks kehtiv Saksa 1949. aasta põhiseadus algab inimväärkuse rõhutamisega, mis on vastureaktsioon varasemale natsionaalsotsialismile. Samuti on Eestil oma NATO liitlase kohta huvitav teada, et Saksa põhiseadus sätestab, et kedagi ei saa tema veendumuste vastaselt sundida sõjaväeteenistusse, mis hõlmab relvade käsitlemist. Selline aktiivsest riigikaitsest keeldumise õigus Eesti geograafilisse ja ajaloolisesse olukorda vaevalt et sobiks. Samas võib mõnede sakslaste jaoks jällegi olla üllatav teada saada, et Eesti põhiseaduse tunnuslauseks on kujunenud eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine meie riigi ühe peamise mõttena.

Võrdlevast konstitutsiooniõigusest on võimalik õppida ja ka enda riigi olukorrast teadlikumaks saada. Näiteks mõnikord võrreldakse Balti riike ja Taiwanit kui omamoodi geopolitiilisel „rindejoonel“ asuvaid formatsioone. Ent riigi- ja rahvusvahelise õiguse mõttes on siin olulisi erinevusi. Balti riikide staatuses rahvusvahelise õiguse subjektidena tänaseks küsimust ei ole. Taiwanit olukord on siin aga vaieldavam. Eksisteerivad konkureerivad teooriad selle kohta, millega on tänase Taiwanit näol tegu. Põnev tõsiasi on näiteks see, et Taiwanis kehtib endiselt 1947. aasta Hiina Vabariigi põhiseadus, mis lähtub oma tekstis kogu Hiina ühtsusest. Tegelikult on aga viimastel aastakümnetel süvenenud Hiina Vabariigi identiteet Taiwanina.

Põhiseadus ei pea olema ainult tekst ise, vaid võivad olla ka selle tõlgendused. Nii on tänapäeva Taiwanis üsna levinud riigiõiguslik doktriin, mille järgi Taiwan on riigina tegelikkuses tekkinud, isegi kui seda pole kõlavalt välja kuulutatud. Üks põhjus, miks seda pole tehtud, on see, et Hiina Rahvavabariik on sellise sammu kuulutanud enda jaoks punaseks jooneks.

Eestis vaieldi laulva revolutsiooni aastatel selle üle, kas Eesti Vabariiki peab taastama või võiks ta teatud tingimustel olla ka uus riik, mis eraldub Nõukogude Liidust. Sellel vaidlusel oli nii sügav konstitutsiooniline kui ka rahvusvahelis-

õiguslik dimensioon. See, et võitis restitutsiooni idee, osutus Eesti positiivse tuleviku jaoks määravaks. Riigiõiguslikes tõlgendustes on alati huvitav jälgida ka teatud erinevaid aktsente riikide sees. Taiwanis riigi- ja rahvusvahelis-õiguslik staatus on ka sealse valijaskonnas vaidluse objektiks. Ajalooliselt domineerinud, kuid viimastel aegadel ka poliitilist kaotusekibedust maitsnud Kuomintangi partei on olnud vaoshoitum teesiga, et Taiwan on tänaseks juba riigina Hiinast „iseseisvunud“. Üheks argumendiks, mida nad saavad kasutada, on seesama Taiwanis jätkuvalt kehtiv 1947. aasta Hiina Vabariigi konstitutsioon.

Taiwan on näide ka sellest, kuidas riigid tulevad toime autoritaarse ajaloo. Nii suudetakse tänapäeva Taiwanis ausalt rääkida sellest, et kuni 1980. aastate lõpuni polnud Hiina Vabariik sugugi demokraatlik riik; valitses sõjaseadus ja poliitilisi oponente koheldi „valge terrori“ raames karmilt. Selle tunnistajaks on riiklik inimõiguste muuseum, mis kasutab Taiwanis poliitilise ajaloo rääkimiseks endiseid kinnipidamiskohti, kus hoiti poliitvange. Eestis on üheks võrreldavaks institutsiooniks Patarei vangla ekspositsioon Tallinnas, mida peab Eesti Mälu Instituut. Võõrvõimude tekitatud kannatustest on aga tihti lihtsam rääkida kui autoritarismist omaenda riigi minevikus.

[Ilmunud ajalehes Postimees 2. septembril 2023](#)